

ВІЙСЬКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОУН (1929-1941 рр.)

Стаття присвячується висвітленню військового напрямку діяльності ОУН, який охоплює період з її створення, міжвоєнний час та етап переходу організації на антинімецькі позиції. У статті на підставі опублікованих матеріалів досліджена еволюція поглядів керівництва ОУН у справі формування власних збройних сил, підготовки широких верств населення до виконання військового обов'язку, військового вишколу кадрів. Проаналізовані теоретичні положення, що були напрацьовані ОУН з військових питань.

Ключові слова: Друга світова війна, ОУН, військова діяльність, військова вишкільна референтура, вишкіл, еміграція.

Постановка проблеми та її актуальність. Діяльність ОУН середини ХХ століття є об'єктом посиленої уваги вітчизняних істориків. Тематика досліджень українського визвольного руху здебільшого стосується вивчення питань або суто військової діяльності ОУН до розколу, або здебільшого безпосередньо військової діяльності ОУН (б). При цьому відсутні публікації щодо комплексного аналізу військової діяльності ОУН з часу її створення і до переходу організації на антинімецькі позиції.

Тому вивчення історичного досвіду ОУН у справі формування власних збройних сил, розроблення теоретичних положень воєнної доктрини України, підготовки населення до виконання військового обов'язку в сучасних умовах відродження силових структур держави, зокрема Збройних сил України дасть змогу вітчизняним силовим відомствам врахувати найкращі досягнення української військової теорії та практики і застерегти від помилок, зроблених у минулому.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Військова діяльність ОУН була об'єктом зацікавлення науковців і дослідників. Значний внесок у історіографію дослідження зробили праці безпосередніх учасників тих подій – М. Капустянського [4], М. Колодзінського [5], які висвітлюють різноманітні аспекти

Омельченко Ігор Григорович, старший викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної, кадрової роботи та оборонного планування, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Омельченко І.Г., 2018

військової діяльності ОУН зазначеного періоду, діаспорної історіографії – дослідження В. Косика [6], П. Мірчука [8] та наукові розробки сучасних українських дослідників. У новітніх публікаціях вітчизняних істориків І. Патриляка [12, 13, 14], М. Посівнича [15, 16], С. Лісіної [9], І. Гаврилівна [2] та інших розкриті питання військової діяльності організації. Серед зарубіжних дослідників військова діяльність ОУН відображена у праці польського історика Р. Висоцького [18].

Метою статті є дослідження еволюції поглядів керівництва ОУН до її розколу та безпосередньо революційного проводу ОУН (б) у справі розроблення теоретичних положень Воєнної доктрини України, формування власних збройних сил, підготовки населення до виконання військового обов'язку.

Новизною дослідження є проведення комплексного аналізу військової діяльності ОУН у розрізі теоретичної підготовки до створення власних збройних сил і практичної реалізації планів і концепцій, які організація намагалась втілити в життя в період з 1929 до 1941 року.

Виклад основного матеріалу. ОУН вже з перших днів свого існування відверто заявляла, що питання національного визволення можна розв'язати не шляхом компромісів, а лише зусиллями поневоленого українського населення шляхом збройної боротьби. Під час роботи Першого Великого збору ОУН 27.01–02.02.1929 р. розділ п'ятий постанови під назвою “Військова політика” містив наступні положення:

організація української військової сили буде поступово розвиватись, а її форма мінятись відповідно до трьох етапів політичного стану України: ворожой займанщини, національної революції, державного закріплення;

підготовкою населення до збройної боротьби, а зокрема підготовкою організаторів та провідників в умовах ворожой окупації буде займатись спеціально створений окремий військовий осередок;

лише військова сила, яка спирається на озброєне населення, що готове завзято боротись за свої права, зможе звільнити Україну від окупантів і сприяє створенню самостійної Української Держави;

оборону створеної держави буде здійснювати регулярна надкласова національна армія і флот, яка разом з територіальними козачими частинами буде збудована шляхом загальної військової повинності [17, с. 177].

Підсумувавши положення установчого збору ОУН, згідно з поглядами Проводу українських націоналістів (далі – ПУН), це означало, що створення військової сили – національних збройних сил буде розвиватись поступово, поетапно, в залежності від того, в якому політичному становищі знаходиться батьківщина – в період іноземного панування під керівництвом військового штабу мала проводитись військова підготовка; під час національної революції створені раніше підпільні загони захоплюють владу, а коли буде створена Українська держава, регулярна армія буде захищати завоювання революції. Виконуючи рішення Великого збору ОУН, за ініціативою ПУН у Празі була скликана військова конференція за участю видатних військових діячів, як генерали М. Капустянський, М. Омелянович-Павленко, В. Курманович, А. Кравс, полковники Р. Сушко, К. Плохій, М. Сціборський. На конференції було прийняте рішення про організацію проведення військового вишколу ОУН та проходження його усіма членами організації. В лютому 1930 р. на скликаній у Львові Першій конференції ОУН на ЗУЗ була сформована “військово-вишкільна референтура” Крайової ексекутиви (далі – КЕ) ОУН на чолі з Є. Верцьоною [12, с. 98, 16, с. 35]. З метою об’єднання української військової еміграції, розроблення вишкільних матеріалів з військової справи обговорювалось питання щодо створення єдиного військового центра, але враховуючи відсутність єдності думок, керівництвом ОУН було прийнято рішення про організації власного Військово-наукового товариства під керівництвом військової референтури ОУН на чолі з М. Капустянським.

У міжвоєнний період серед керівництва ОУН з питань побудови та організації армії існували дві діаметрально протилежні концепції. Емігрантські діячі організації підтримували концепцію створення добровольчих військових формувань в еміграції як регулярної одиниці, інша частина – переважно представники КЕ ОУН Ю. Головінський, С. Бандера, С. Охримович, І. Габрусевич, З. Коссак та майбутні керівники УПА Р. Шухевич, О. Гасин, Д. Грицай, В. Сидор виступали за те, що національну армію необхідно формувати, спираючись на власні сили на базі підпільних бойових груп, які піднімуть збройне повстання на окупованій території батьківщини. Досвідчений військовий діяч,

учасник визвольних змагань 1917–1921 рр. – керівник ОУН Є. Коновалець пропонував поєднання цих двох концепцій, сутність якого полягала у підготовці офіцерських кадрів в еміграції та формування народної армії у краю ОУН – на західноукраїнських землях (далі – ЗУЗ).

Отже необхідно проаналізувати яка концепція реалізовувалась в діяльності ОУН з військових питань у період з часу її створення до поступового переходу в опозицію до Німеччини.

Значна увага у міжвоєнний період приділялась проведенню вишколів у еміграції. У Чехословацькій республіці діяли – у 1930 р. школа в Подебратах, 1930–1933 рр. стрілецька школа у Празі [16, с. 37]. Для відібраних членів ОУН з Галичини у 1933 р. у Гданську проведений курс для інструкторів військового вишколу, а після цього у Берліні – військові курси радіотелеграфістів, у Парижі – картографічні курси. Випускники курсів після їх закінчення, з метою підготовки військових інструкторів, організували відповідні курси на батьківщині. Із наближенням Другої світової війни у 1937–1938 рр. ОУН підвищила активність у проведенні військових вишколів старшинських (офіцерських) кадрів. Під час проведення закордонних курсів для членів організації, у Австрії, Німеччині й Італії, у таборах хорватських усташів, зверталась увага на методи та принципи ведення малої (партизанської) війни, підготовки саботажних акцій.

У 1938 р. проведено старшинський вишкіл для членів військової референтури ОУН у селищі Зауберсдорф за 50 км від Відня і 9 км від м. Вінер-Нойштадт, в якому взяли участь 30 колишніх військовиків, які згодом приєднались до Карпатської Січі [10, с. 13]

У 1937–1938 рр. провідні діячі ОУН із ЗУЗ на чолі з Р. Шухевичем та О. Гасиним закінчили скорочені офіцерські курси у Мюнхені, місячні офіцерські вишколи в Австрії та Німеччині пройшли члени військової референтури ОУН [3, с. 68–69].

Активні військові вишколи членів ОУН проводились на ЗУЗ. У кожному структурному підрозділі ОУН – окружних, повітових, районних проводах – передбачались посади референтів військового вишколу, на які покладалось питання організації теоретичних курсів та навчальних таборів (зборів) з військової справи [9, с. 24–25]. У 1932–1933 рр. програма навчання згідно із

загальними інструкціями референтури військового вишколу КЕ ОУН щодо проведення вишколів мала наступну структуру: 1) фізичні вправи; 2) наука новітнього озброєння; 3) військові засоби допомоги (інтендантська, медична, ветеринарна служби, зв'язок, картографія, транспортування); 4) тактика (вивчались роди військ та їх спільні дії); 5) знання ворожих військ (вивчались структура Війська Польського, РСЧА); 6) господарське забезпечення; 7) політична пропаганда. Військові вишколи складались з теоретичної частини, які включали в себе вищезазначені заходи та практичну складову. В міру наявних можливостей теорію доповнювали практичними вправами – стрільба зі стрілецької зброї, метання гранат та інші. Завдяки цим вишкалам та за активної участі членів ОУН, що пройшли підготовку за кордоном у 1937 р., на північно-західних українських землях були створені перші військові партизанські підрозділи – відділ “Вовки” та згодом повстанський загін “Поліське лозове козацтво” [12, с. 72].

З метою збільшення кількості військовонавченого ресурсу керівництво ОУН заохочувало службу молоді у арміях країн-поневолювачів. Зокрема агітаційна листівка закликала українську молодь: “Ідіть до польського війська і не дизертуйте, присягайте на вірність Польщі, але у своєму серці складіть іншу присягу – боротьби за волю українського народу. Вчіться добре володіти зброєю, ознайомлюйтесь з усім, що могло б колись придатись Українській Армії. Прийде слушний час, і Ви обернете Ваші кріси проти Польщі” [16, с. 36]. Також з метою військового вишколу власних кадрів після налагодження тісної співпраці ОУН з абвером був проведений вишкіл українських кадрів, налаштованих проти політики Польщі в Галичині й на Волині, з яких у серпні 1939 р. був сформований Український легіон полковника Р. Сушка загальною чисельністю 600 вояків [10, с. 13]. При цьому необхідно відзначити, що надмірна орієнтація деяких кіл в ОУН на закордонну допомогу мала негативні наслідки в 1938–1939 рр. на Карпатській Україні. Як і на початку діяльності організації, представники ОУН з “краю” виступали за створення на території Закарпаття збройних відділів у вигляді “народної оборони”, але орієнтовані на Німеччину діячі ПУН М. Капустянський, В. Курманович, М. Сціборський, Р. Сушко,

Я. Барановський категорично виступали проти цих заходів. У зв'язку з такою позицією ПУН переважаючи в озброєнні та живій силі угорські війська з “мовчазної згоди” Німеччини захопили Закарпаття, а тисячі українських патріотів загинули в боях за Карпатську Україну.

На зламі 1939–1940 рр. виникли розбіжності у поглядах між емігрантськими колами ОУН, які підтримували політику А. Мельника, та оунівцями – “крайовиками” щодо подальшої військової діяльності із врахуванням радянської окупації. Перша група вважала, що члени ОУН в Україні повинні бути глибоко законспіровані, вести агітаційно-пропагандистську роботу, до диверсій та локальних збройних виступів готуватись тільки у випадку початку війни між СРСР та іншими державами, а повстання призведе до марних втрат людських ресурсів [7, с. 9]. Прибічники С. Бандери виступали за необхідність повалення основ радянської влади шляхом підготовки й проведення збройного повстання у Радянській Україні, забезпечення повстанців планами, чіткими інструкціями, картами, посібниками. При цьому у обох течій були спільні погляди щодо загального вишколу оунівців у Генеральному губернаторстві, формування націоналістичних військових частин за допомогою вермахту та використання їх у боротьбі з більшовизмом.

За рішенням Революційного проводу, який був створений в Кракові 10 лютого 1940 року під керівництвом С. Бандери, з метою кадрового підсилення оунівського підпілля в Україні, організації повстання протягом січня – березня 1940 р. на територію “краю” з краківського осередку ОУН прибули групи на чолі з І. Климівим – “Легенда”, Л. Зацним – “Вік, Троян”, В. Гринівим “Кремінський”. За планами Революційного проводу, новоприбулі кадри повинні були в двомісячний термін освоїти територію, скласти чітке уявлення про наявність повстанських сил і зброї, настрої місцевого населення у ставленні до ОУН та організувати штаби повстання на Галичині та Волині [1, с. 44]. Керівники повстання І. Климів – “Легенда” та В. Сидор – “Кравс”, враховуючи брак зброї та боєприпасів, недостатність інформації про сили противника, дійшли висновку, що на даний час повстання не на часі і необхідно прикласти максимум зусиль для накопичення зброї, амуніції [12, с. 146]. Про здобутки

бандерівців у цьому напрямі свідчать розгорнуті підрозділами НКВС заходи щодо виявлення підпільників, складів зі зброєю та боєприпасами. У 1940 р. прокотились дві основні хвилі репресій у відношенні до оунівського підпілля. Перша проходила у квітні-травні, друга, найбільш масштабніша, проводилась у серпні-вересні. Результатом проведеної роботи було розкриття оперативниками 96 націоналістичних груп і низових організацій, під час їх ліквідації було арештовано 1108 підпільників, захоплено 2070 гвинтівок, 43 кулемети, 600 револьверів та 80 тисяч набоїв, інше військове майно [12, с. 149]. При цьому незважаючи на потужні репресії, за оцінками В. Кука, на 1 вересня 1940 р. тільки Львівській Крайовій екзекутиві підпорядковувалось 5500 бойовиків, опрацьовувались конкретні плани дій під час виступу, готувалась матеріально-технічна та кадрова база повстання [7, с. 32]. Частина підпільників під тиском каральних органів вимушена була переходити за межі радянського кордону. На території Генерального губернаторства була розгорнута розгалужена мережа вишколів, де вони проходили інтенсивну військову підготовку [12, с. 155]. Лідерам ОУН з дозволу німців вдалось самостійно проводити вишкіл молоді, яка виявляла виняткові здібності до військової організаторської справи, на спеціальних курсах у Кракові. Навчання на них здійснювалось протягом трьох місяців, а з вісімнадцятьма курсантами працювало аж чотирнадцять викладачів з Військового штабу: Сидор, Гасин, Кузьмінський, Карачевський, Тесля, Андріянович, Брилевський та ін. [10, с. 13]. Слухачам давались ґрунтовні знання з усіх військових дисциплін, підпільної організаційної діяльності, розвідки й контррозвідки, системи державного управління в СРСР, структури радянських органів безпеки та Червоної Армії [12, с. 156]. Для організації повстання весною 1941 р. з території Генерального губернаторства в Україну знову були перекинуті добре вишколені кадри. З початком німецько-радянської війни в ході антирадянського збройного виступу повстанські загони українських націоналістів діяли на території 70 районів Львівської, Дрогобицької, Станіславської, Тернопільської, Волинської, Рівненської, Чернівецької та Житомирської областей, зуміли підняти повстання в 26 містах, самотужки встановити контроль над 19 містечками й захопити значні трофеї – 15 тис. гвинтівок,

7 тис. кулеметів, 6 тис. ручних гранат, сотні автоматів, сотні тисяч набоїв, десятки гармат, мінометів і танків [12, с. 202].

У “військових постановах” Другого Великого збору ОУН (б) у квітні 1941 р., як і у програмних документах Першого Великого збору ще тоді єдиної ОУН, наголошувалось, що на військовий Штаб ОУН, який був створений на початку 1940 р., покладається школення військових провідників-організаторів та військових фахівців, координація діяльності військових осередків на усіх українських землях і за кордоном [10, с. 13]. Серед нових завдань, які покладались на військовий Штаб, були керівництво усіма виступами під час збройного повстання та реорганізація повстанських загонів в єдину українську революційну армію [11, с. 37-38]. Зразу після оголошення Акта відновлення незалежності України від 30 червня 1941 р. так званими “Законодавчими зборами Західноукраїнських земель” в особі І. Климівка було заявлено про створення Української національної революційної армії з Українських батальйонів “Роланд” та “Нахтігаль” та розрізних партизансько-повстанських груп ОУН (б), а її союзницею повинна була стати німецька армія [12, с. 212]. Хоча національна революційна армія в розумінні цільної, скоординованої, підготовленої військової організації фактично сформована не була, за оцінками істориків, протягом липня-вересня 1941 р. були створені відділи чисельністю від сотні до куреня на Волині, Прикарпатті та Тернопільщині, мали місце випадки збирання зброї, проведення добровільної реєстрації рядового, підстаршинського та старшинського складу для майбутньої української армії [12, с. 220–221]. Гітлерівці вкрай негативно ставились до процесу формування союзної української армії, що спричинило поступовий перехід ОУН (б) на антинімецькі позиції і повернення до прихованих, нелегальних методів боротьби.

Враховуючи брак командних кадрів, який виявився при спробах формувати українську революційну армію, за рішеннями Першої конференції ОУН (б) у жовтні 1941 р. Крайовий військовий штаб, який раніше відповідав за організацію антирадянського повстання в західноукраїнських областях, зайнявся створенням мережі вишколів власних командирів. Це були таємна старшинська школа в м. Великі Мости, неподалік Львова,

та підстаршинська школа у містечку Поморяни, курси радистів, санітарної служби тощо [10, с. 13]. В Долинському районі сучасної Івано-Франківської області діяла школа військових кадрів “Тигри” [12, с. 244]. У Луцьку діяла напівлегальна школа підготовки кадрів низових організацій під виглядом підготовки сільськогосподарських працівників, у якій навчалось до 600 осіб віком 18–24 років. Загалом восени 1941 року на території Західної України ОУН (б) зуміла організувати 37 офіцерських шкіл, курсів та польових вишкільних таборів. Багато з них були доволі великими і налічували від 300 до 500 курсантів [10, с. 13].

На основі викладеного можна зробити наступні *висновки*: Завдяки активній військово-політичній діяльності ОУН у міжвоєнний період зуміла створити певну теоретичну базу з військової справи, підготувати значну частину українського суспільства Західної України до збройної боротьби з поневолювачами різного політичного забарвлення. Подальший хід історичних подій показав, що ОУН була єдиною реальною політичною силою, яка зуміла гідно репрезентувати Українську націю та очолити її в боротьбі за свободу та побудову незалежної Української держави.

Військову діяльність ОУН у вказаний період її існування можна поділити на два етапи: 1 етап – 1929–1939 рр. Він характеризується намаганнями створити теоретичну базу, підготувати кістяк командного складу майбутнього війська. Незважаючи на існування різних поглядів ПУН ОУН щодо концепції формування армії на практиці застосовувався змішаний варіант, який складався з підготовки офіцерських кадрів та військових інструкторів в еміграції (цьому сприяла прихильність урядів де проходили ці вишколи та наявність планів щодо використання бойовиків ОУН у майбутній війні) та більш широкого вишколу на ЗУЗ. На північно-західних українських землях були створені перші військові партизанські підрозділи. Для збільшення кількості військовонавченого ресурсу керівництво ОУН заохочувало службу молоді у арміях країн-поневолювачів та створених за допомогою Німеччини добровільних українських формуваннях.

2 етап – 1940-1941 рр. Це період, що ознаменувався розколом серед українських націоналістів із питань подальшої боротьби в умовах встановлення радянської влади на західноукраїнських

землях, концентрацією зусиль ОУН (б) на проведення військових вишколів, накопичення зброї та боєприпасів для підготовки збройного повстання. Розраховуючи на прихильність нацистської Германії щодо створення незалежної держави, лідери українських націоналістів у Генеральному губернаторстві здійснили спробу створення Української національної революційної армії. Із врахуванням жорсткої негативної позиції Берліна на процес формування власного військового організму ОУН (б), вимушено було перейти на антинімецькі позиції. Першими кроком на шляху майбутньої протидії нацистам стали заходи із створення мережі підпільних, напівлегальних шкіл з підготовки командних кадрів.

1. *Боляновський А.* Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939-1945) / А. Боляновський// Львівський національний університет ім. Івана Франка; Канадський інститут українських студій Альбертського університету. – Львів, 2003. – 686 с.
2. *Гаврилів І.* Військова та політична діяльність ОУН напередодні Другої світової війни // 1939 рік в історичній долі України та українців: Матер. Міжнар. наук. конф. 23–24 вересня 1999 р. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – С. 77–81.
3. *Дем'ян Г.* Генерал УПА Олекса Гасин–“Лицар”. – Львів, 2003– 648 с.
4. *Капустянський М.* Українська збройна сила й українська національна революція / М. Капустянський. – Новий Шлях. – Саскатун, Саскачеван, 1936. – 50 с.
5. *Колодзінський М.* Українська воєнна доктрина. / М. Колодзінський. – Торонто, 1957. – 62 с.
6. *Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні. / В. Косик. – Париж; Нью-Йорк; Львів, 1993. – 68 с.
7. *Кук В.* Степан Бандера. – Івано-Франківськ: Лілея, 1999. – 50 с.
8. *Мірчук П.* Нарис історії ОУН 1929–1939. – Т. 1. / П. Мірчук. – Мюнхен, 1968– 447 с.;
9. *Лісіна С.О.* Військово-організаційна діяльність ОУН 1929-1939 рр. / С. Лісіна // Вісник НУ "Львівська політехніка" Держава та армія / Відп. ред. Л.С.Дещинський. – № 572. – Львів, 2006. – С.22–29.
10. *Омельченко І.Г., Виздрик В.С.* Еволюція діяльності українських військових вишкільних формацій (1938-1944 рр). Воєнно-історичний вісник, НУОУ. – Київ , 2016, випуск 4 (22). С. 12–16.

11. ОУН у світлі постанов Великих Зборів Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 рр., 1955. – 368 с.

12. *Патриляк І.К.* Військова діяльність ОУН (б) у 1940–1942 роках: монографія / І. Патриляк. – Київ, 2004. – 598 с.

13. *Патриляк І.К.* Історичні та ідеологічні передумови милітаризації ОУН Військово-політичні питання в програмних документах єдиної ОУН та ОУН(б) / І. Патриляк // Молода нація. – 2000. – № 1. – С. 79–95

14. *Патриляк І.К.* Військові плани ОУН(б) у таємній інструкції Революційного проводу (травень 1941 р.) "Боротьба й діяльність ОУН під час війни" // УДЖ. – 2000. – № 2. – С. 127–129.

15. *Посівнич М.Р.* Військово-політична діяльність ОУН в 1929–1939 роках: монографія / М. Посівнич. – Львів, Афіша, 2010. – 368 с.

16. *Посівнич М.Р.* Формування військової доктрини ОУН (1929-1939) / М. Посівнич // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2003. – Збірник 1. – С. 34–44.

17. Розбудова нації. – 1929. – № 5. – С. 177.

18. Wysocki R. Organizacja ukraińskich nacjonalistów w Polsce w latach 1929–1939. – Lublin: Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 452 s.

Надійшла до редколегії 10.09.2018 р.

Omelchenko I.H.

MILITARY ACTIVITY OF THE OUN (1929-1941)

The article is devoted to the coverage of the military activities of the OUN, which covers the period from its creation, the interwar period and the stage of the organization's transition to anti-German positions. In the article which based on published sources the evolution of the views of the leadership of the OUN in the formation of its own armed forces, the training of broad sections of the population to fulfill military obligations, the military training of personnel are investigated. The theoretical positions of the OUN which were worked out are analyzed.

Keywords: The Second World War, OUN, military activity, military training desk, teaching, immigration.